

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р Снежана Христова Николова

на дисертационен труд на тема „Мултисензорен подход за развитие на комуникативната компетентност при деца с алалия”

за присъждане на образователна и научна степен „доктор” в област на висше образование 1. Педагогически науки, професионално направление 1.2 Педагогика (Специална педагогика)

Докторант: Жана Тодорова Георгиева

Научен ръководител: доц. д-р Генчо Василев Вълчев

Със заповед № 3060/12.07.2024 г. на Ректора на Тракийски университет – Стара Загора съм определена за член на научното жури за осигуряване на процедура за защита на дисертационен труд на тема: „Мултисензорен подход за развитие на комуникативната компетентност при деца с алалия” за придобиване на образователна и научна степен „доктор” в област на висше образование 1. Педагогически науки, професионално направление 1.2. Педагогика, докторска програма Специална педагогика. Автор на дисертационния труд е Жана Тодорова Георгиева – докторант в задочна форма на обучение. На първото заседание на научното жури, проведено на 17.07.2024 г., съм определена за рецензент.

Представеният за оценяване и изработване на рецензия комплект материали е в съответствие с изискванията на ЗРАСРБ и Правилника за развитие на академичния състав на ТрУ – Стара Загора. Освен дисертационния труд са приложени: Автореферат, списък на научните публикации по темата на дисертационното изследване и копия на самите публикации, справка за приносите и всички останали необходими документи (автобиография, заповеди за зачисляване и за отчисляване с право на защита, протоколи от изпити и др.).

Кратки биографични данни за докторанта

Жана Георгиева е завършила бакалавърска степен в Педагогически факултет на Тракийски университет – Стара Загора със специалност Предучилищна и начална училищна педагогика (2006 – 2010 г.). Дипломира се като магистър по същата специалност – Предучилищна и начална училищна педагогика (2010 – 2012 г.) и по специалност Специална педагогика – Логопедия (2017 – 2019 г.) в Педагогически факултет на Тракийски университет – Стара Загора. В периода ноември 2014 г. – юли

2020 г. последователно придобива пета, четвърта и трета професионално-квалификационна степени (ПКС) в Департамент за информация и усъвършенстване на учители към Софийски университет „Св. Климент Охридски“ и в Департамент за информация и повишаване квалификацията на учителите към Тракийски университет, гр. Стара Загора.

Докторант Георгиева има завършена допълнителна следдипломна квалификация (ДПК) за учител по английски език (2008 – 2010 г.) в Тракийски университет, гр. Стара Загора, както и професионално-педагогическа специализация (ППС) „Развиване на комуникативните умения“ в Департамент за информация и усъвършенстване на учители към Софийски университет „Св. Климент Охридски“. Притежава дигитални компетенции и сертификат за владеење на английски език, ниво B2.

Жана Георгиева е докторант в задочна форма на обучение по докторска програма Специална педагогика към катедра „Педагогически и социални науки“ на Педагогически факултет на Тракийски университет – Стара Загора с научен ръководител доц. д-р Генчо Вълчев.

В периода септември 2010 – август 2016 докторант Георгиева е работила като детски учител в ДГ „Слънчице“ – гр. Казанлък, а от септември 2016 г и към настоящия момент заема длъжността заместник-директор в същата детска градина.

През последните четири години Жана Георгиева е взела участия в редица обучения: „Взаимодействие и изграждане на партньорство с родители на деца със специални образователни потребности“ (2021 г.), „Сензорна интеграция – фактор за ранното детско развитие. Теория и практики“ (2021 г.), „С грижа за различните деца и техните преподаватели“ (2022 г.), „Разработване на електронни учебни ресурси“ (2022 г.), „Различните деца“ (2023 г.). Има участия в международни конференции по Допълваща и алтернативна комуникация (ДАК), както и в национални конференции за насърчаване на четенето, за дигитална сигурност и дигитален свят и др.

От цялостния образователен и професионален опит на Жана Георгиева като детски учител е видно че притежава компетенции в работата с деца в предучилищна възраст. Дейността ѝ е свързана с планиране, подготовка и ръководство на учебно-образователния процес в детската градина.

Актуалност на тематиката

Представеният дисертационен труд разработва тема с определена значимост

както за детското развитие, така и за педагогическата практика. Ориентиран е към проблеми и въпроси, които касаят важни детайли по отношение на социално-педагогическите интервенции, провокиращи речева активност у децата от предучилищна възраст с алалия (дисфазия на развитието). В това отношение темата има необходимата научно-практическа значимост и е заявка за реални приноси в прецизирането на инструментариума и моделирането на логопедичната интервенция, от които зависи появата и развитието на речевата функция. *Актуалността на научния проблем* произтича и съвременния поглед при обяснението на връзката перцепция и обработка на информация – социално съзряване – мултисензорен подход.

Познаване на проблематиката от докторанта

Жана Георгиева демонстрира добро познаване на литературата по поставената в дисертационната разработка проблематика. Докторантът е запознат със съвременните постановки относно предпоставките, стратегиите и технологиите на мултисензорното обучение, както и с класическите постановки относно механизмите на формиране на устната реч при деца с нарушения на езиково-говорното развитие.

Характеристика на дисертационната разработка

Дисертацията е с общ обем 385 страници, от които 185 страници основен текст, 11 страници с литература и 22 страници с приложения. Съдържа увод, три глави, изводи, заключение, приноси и използвана литература от 149 източника на кирилица, 1 – на латиница и два нормативни документа. Онагледена е със 141 графики и 86 таблици. Към дисертацията има включени 39 приложения, 38 от които представят използвания в изследването инструментариум и 1 приложение със списък на децата, участващи в проведеното изследване.

Дисертацията е добре структурирана в количествено и съдържателно отношение и отговаря на изискванията за написване на подобен тип разработки. Представено е теоретико-приложно проучване с добре замислен и реализиран дизайн.

Уводът ни насочва към актуалността на замисленото емпирично изследване. Представена е структурата с посочени акценти за всяка глава.

Още тук се очертава значението на речта като една от специфичните прояви на психичната дейност в човешкото развитие. В тази връзка е мотивирано използването на

мултисензорния подход като един от факторите за провокиране на речева активност при деца от предучилищна възраст с алалия.

Селектираният в дисертацията теоретичен обзор е обособен в първа глава и включва обосновка на изследването.

В съдържателно отношение *първа глава* е демонстрация на информираност и познаване на базисните постановки относно научна проблематика, върху чиято основа в последствие е изградена концепцията на изследването:

- ✓ Същност на сензорната интеграция;
- ✓ Езикова компетентност и развитие на езиковата компетентност;
- ✓ Теоретически концепции за категорията алалия.

В първи параграф докторант Георгиева изяснява същността на сензорната интеграция. Представена е теорията на Джин Айрес за сензорната интеграция, като подробно са описани равнищата на преработка на сетивната информация.

Описано е какво представлява сензорно-интегративната дисфункция със съответните форми (хиперсензитивност и хипосензитивност) и нива (лека, умерена и тежка степен) на това нарушение.

На тази основа е детайлизиран мултисензорният подход като инструмент за корекционна работа. Изяснени са равнищата на мултисензорната компетентност, направена е характеристика на сетивността и на различните видове усещания. Поставен е специален фокус на възможностите за развитие на слуховите, зрителните, тактилно-кинестетичните и пространствените възприятия представени през призмата на логопедичната работа.

Втори параграф е посветен на развитието на езиковата компетентност. Застъпени са определения на наши и чужди автори на понятия като: комуникативна компетентност, езикова компетентност, вербална и невербална комуникация, говор, съотношението език – реч, речева дейност.

Обстойно е представена речевата онтогенеза чрез отделните етапи през които преминава формирането на езиково-говорната функция.

Компетентно, с разбиране е предложена психолого-педагогическа характеристика на детското развитие в предучилищна възраст с акцент усвояване на речта. В тази връзка са изведени характеристиките на комуникативната компетентност при деца с алалия – с цялата палитра от фонетико-фонематични, лексикални, граматични и семантични специфики.

Трети параграф обективизира категорията алалия. Дефинирано е понятието алалия, направен е исторически преглед на теориите и концепциите на алалията (предимно на руски и български автори), като специално вниманието се насочва към разкриване на етиологията, симптоматиката, идентификацията и класификациите на това структурно-семантично нарушение.

По мое мнение, представеният теоретичен анализ би имал по-голяма научна значимост ако завършваше с констатации, които да мотивират концептуалните основания на заплануваното изследване и параметрите на изследователската програма. Независимо от това, докторант Георгиева демонстрира умение за използване на адекватен научен стил, познаване на научната проблематика и компетентност тя да се представи по съответен начин.

Втора глава представя прецизно структурирания дизайн на емпиричното изследване, базирано на добрата съгласуваност между формулираните предмет, обект, хипотеза, цел и задачи. По този начин е зададена правилна ориентация за подбор на методите на изследване и за разкриване на закономерностите в изследваните явления.

Броят на респондентите е оптимален: 52 деца с алалия от трета и четвърта група на детската градина, които посещават „Регионален център за подкрепа на процеса на приобщаващото образование“, гр. Стара Загора и „Център за обществена подкрепа“, гр. Казанлък.

Инструментариумът на изследване съответства на целта и е описан детайлно и коректно. Включва изследване на гнозис, праксис, реч и психични процеси на децата с алалия. В детайли са описани използваните стимулни задачи за оценка на логопедичен статус, адаптираната методика на Чулкова за сформированост на диалогична компетентност при деца с алалия от предучилищна възраст, коректурните проби за изследване на психичните процеси на Батоева, Попов и Драголова.

Ясно са очертани трите етапа на емпиричното изследване.

В трета глава на разработката е осъществен математико-статистически анализ на получените резултати с помощта на статистически пакет SPSS 26. Емпиричните данни са визуализирани чрез 86 таблици и 141 графики.

В първи параграф са анализирани резултати по пол и възраст на децата, както и по основните параметри и показатели – езиково декодиране и езиково кодиране; диалогичната компетентност и психичните процеси: внимание, възприятие, памет, логическо мислене.

Обучаващият експеримент е представен в отделен параграф. Систематично са описани задачите и методите при прилагане на мултисензорния подход и пътната карта при осъществяването им. В края на експеримента е представен анализ на получените данни от изследване на езиковото декодиране и езиковото кодиране и на резултатите от изследване на диалогичната компетентност.

В *последния параграф* е осъществена сравнителна характеристика на резултатите в началото и в края на проведения експеримент: различни видове гнозис (предметен зрителен, симултанен, аутопогнозис), видове праксис (моторен, постурален мануален, орален динамичен, артикулаторен), езиково декодиране (предметни изображения, предлози и предложни отношения, прости логико-граматически структури, генериране на думи, изречения), диалогична компетентност (търсене на информация).

Получените резултати са интерпретирани с необходимата прецизност и задълбоченост. Това е основанието да се формулират достатъчно сериозни *изводи* по отношение на ефективността на играта и на мултисензорния подход за развитието на речта и вербалната комуникация при деца с алалия.

Докторант Георгиева поставя на вниманието ни констатацията, че проведената логопедична интервенция е ефективна и детерминира положителна динамика, свързана с развитието на комуникативна компетентност при децата с алалия.

Приноси на дисертационния труд

Представените в дисертацията теоретични и експериментално-приложни приноси са релевантни на съдържанието на изследването. Особено важни за логопедичната практика са приносите, свързани с ефективността от прилагането на мултисензорния подход при деца с алалия.

Приемам отчетените приноси за реални и автентични:

Теоретични приноси:

1. Направен е преглед на съдържанието на базисни понятия като сензорна интеграция, сензорно-интегративна дисфункция, мултисензорен подход, комуникация, език, реч, говор.

2. Представени са специфичните психолого-педагогически особености на децата в предучилищна възраст в контекста на усвояване на речта в онтогенезиса.

3. Подробно е изяснен въпросът за структурното нарушение алалия. Разгледани са отделните дефинитивни, терминологични, етиологични, таксономични и симптоматични аспекти.

4. Проучени са характеристиките на комуникативната компетентност при деца в предучилищна възраст с алалия.

Експериментално-приложни приноси:

1. Направен е опит за прилагане на мултисензорния подход в логопедичната рехабилитация при деца с алалия в предучилищна възраст.

2. Анализирани и доказани са ефективността от прилагане на мултисензорния подход за развитието на речта при деца с алалия.

3. Извършен е статистически и описателен анализ на резултатите от експерименталното изследване, въз основа на който са формулирани изводи за логопедичната практика. Идеята на настоящия експеримент е овладявайки определен обем от знания, да се постави фундаментална основа за по-нататъшното обучение на децата с алалия.

Лично участие на докторанта

Смятам, че проведеното дисертационно изследване, получените резултати и формулираните приноси и изводи са лична заслуга на докторанта. Ясно се разпознават стилът на изразяване и авторската позиция.

Автореферат и публикации

Авторефератът е разработен според изискванията. Той е в съответствие със съдържанието на дисертацията и отразява основните теоретични основания за направеното изследване, както и структурата на осъщественото проучване. Направен е добър баланс между описание и данни.

Публикациите, приложени към дисертационната разработка напълно кореспондират с проблематиката на дисертационното проучване. Те са общо 4, от които 3 са самостоятелни и 1 – в съавторство с научния ръководител. Публикувани са в Годишник на Тракийския университет, Студентски алманах на Тракийския университет и в Е-списания „Педагогически форум“ на Департамент за информация и повишаване квалификацията на учителите към Тракийски университет – Стара Загора в периода 2023 – 2024 г.

Препоръки

Категорично препоръчвам на докторант Георгиева да публикува резултатите от дисертационното изследване във вид на монографичен труд, който ще е особено необходим и полезен на всички детски учители, логопеди и специални педагози, подкрепящи обучението на деца с различни езиково-говорни нарушения.

Въпроси:

✓ Защо избрахте да оперирате с термина „алалия“, а не с „дисфазия на развитието“?

✓ Търсен ефект ли е преобладаващото придържане в теоретичен и терминологичен аспект към конвенционалната руска логопедична школа (Волкова, Лалалева, Корнев, Смирнова, Правдина, Мастюкова и др.)?

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертационният труд на тема „**Мултисензорен подход за развитие на комуникативна компетентност при деца с алалия**” с автор **Жана Тодорова Георгиева** представлява завършен научен продукт, със сериозно и задълбочено проведено изследване. Той съдържа *теоретични и експериментално-приложни приложни постановки, които представляват принос за науката и практиката* и отговарят на всички изисквания на Закона за развитие на академичния състав в Република България и Правилника за неговото приложение.

Текстът на дисертационния труд показва, че докторант Георгиева притежава компетентности за научно-теоретическото обосноваване на дисертабилен проблем и неговото експериментално разработване чрез релевантен инструментариум, както и за формулиране на научно обосновани изводи и заключения.

На базата на гореизложените аргументи, уверено давам своята **положителна оценка** за дисертационния труд, автореферата и научните публикации и **предлагам на Уважаемото Научно жури да присъди образователната и научна степен „доктор”** на Тракийски университет – Стара Загора в област на висше образование 1. Педагогически науки, Професионално направление 1.2. Педагогика (*Специална педагогика*) на **Жана Тодорова Георгиева**.

31.08.2024 г.

гр. Шумен

Рецензент:

проф. д-р Снежана Николова